

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ

*Те, що я чую, я забуваю.
те, що я чую й бачу, я трохи пам'ятаю.
те, що я чую, бачу й обговорюю, я починаю розуміти.
коли я чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок*
Кредо учителя

Сучасні дослідники проблеми розвитку змісту освіти - В.Ільченко, В.Кортнев, В. Паламарчук, С.Подмазін, О.Савченко та інші - наголошують на тому, що головним елементом навчання є діяльність.

Основними видами навчально-пізнавальної діяльності є:

- загально навчальна діяльність,
- спеціальна (біологічна) діяльність,
- творча діяльність,
- самоорганізуюча діяльність.

Основою для інтелектуального розвитку дитини та її мислення є оперування інформацією. Зрозуміло, що простої подачі наявної інформації недостатньо. У діяльності вчителя треба приділити увагу не скільки пошукові і запам'ятовуванню інформації, а й вмілому та доцільному її використанню, що сприяє розвитку розумових здібностей учнів та їх мислення.

Діяльнісний підхід сприяє розвитку мислення, інтелектуальних, творчих здібностей учнів і забезпечує власну пізнавальну активність учнів, опору на діяльність; співробітництво, мотивацію діяльності, формування адекватної оцінки і самооцінки, активну життєву позицію.

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Проблема формування життєвих компетентностей є однією з найважливіших проблем, які постали перед людством у XXI столітті. Наявність у людини цих здатностей у всі часи зумовлювала успішність у суспільному житті, особливо зараз. Зміни у суспільстві призвели до змін у вимогах до особистості, її життєвих компетентностей.

У добу інформаційного суспільства життєві компетентності полягають у спроможності діяти у швидкозмінюваному середовищі, у здатності управляти всіма процесами змін. Незворотність та сила впливу нового суспільства на життєдіяльність людини обумовлює пошук засобів подолання негативних наслідків, які впливають на здоров'я та психіку людини.

Серед таких засобів, що дозволяють змінити життя учнів у школі і допомогти виховати громадян, які зможуть продуктивно працювати в нових соціальних умовах, є *перехід від традиційного навчання учнів до формування життєвих компетентностей*, які повинна мати сучасна людина.

До найважливіших життєвих компетентностей можна віднести:

- здатність до швидкої адаптації у мінливих життєвих ситуаціях;
- уміння використовувати набуті знання в навколишній дійсності;
- прийняття нестандартних рішень і здатність творчо мислити;
- комунікабельність і контактність у різних соціальних групах;
- уміння запобігати та виходити з будь-яких конфліктних ситуацій;
- цілеспрямоване використання свого потенціалу для самореалізації у професійному плані і в інтересах суспільства;
- здатність добувати, переробляти інформацію, одержану з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення;

- бережне ставлення до свого здоров'я як найвищої цінності;
- вміння планувати стратегію власного життя, орієнтуватися у системі найрізноманітніших суперечливих і неоднозначних цінностей, визначати своє життєве кредо і свій стиль життя;
- здатність до вибору альтернатив, що пропонує сучасне суспільство.

Серед найважливіших компетентностей учнів можна виокремити такі компетентності:

- соціальна,
- полікультурна,
- комунікаційна,
- інформаційна,
- компетентність саморозвитку і самоосвіти,
- компетентність продуктивної творчої діяльності.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

Формування компетентностей учнів зумовлюється впровадженням у практику навчання нових технологій, методів і дидактичних прийомів, які допомагають випускникові знаходити підґрунтя для свого подальшого життя.

Основні задачі, що стоять перед вчителями і які підлягають реалізації, - це:

- створення умов для розвитку і самореалізації учнів;
- задоволення запитів та потреб школярів;
- засвоєння базових знань, умінь та навичок;
- розвиток потреби поповнювати знання протягом всього життя;
- формування навичок здорового способу життя.

Ці задачі певною мірою співзвучні із завданнями, що впливають із умов формування життєвої компетентності.

Життєва компетентність - це готовність особистості до успішного розв'язання життєвих завдань і здійснення життя як індивідуального проекту. Життєва компетентність зумовлена системою знань, умінь і навичок, життєвим досвідом особистості, її фізичним, психологічним та духовним потенціалом і її розвиток може спиратися на певний логічний ланцюжок:

1. Здобуття особистістю базового життєвого досвіду, знань, умінь та навичок, формування відповідних життєвих принципів, становлення життєвих цінностей. Основна проблема цього рівня - прагнення зупинитися на досягнутому, не ризикувати в розвитку.

2. Здатність до імпровізації, продукувати нове, власне у вирішенні типових життєвих завдань, проблем, пов'язаних з відповідною сферою діяльності. На ньому рівневі важливе значення має мотивація.

3. Застосування певної діяльності як засобу створення себе, свого життя, своєї особистості. На цьому етапі важливо самостійно творчо проектувати своє життя. Вчителеві необхідно чітко уявляти складові своєї професійної компетентності та чітко визначити параметри компетентного учня.

РОЗВИТОК ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ З БІОЛОГІЇ

Ключовою компетентністю шкільної біологічної освіти є **уміння вчитися**.

Це дуже непростий процес, тому що шкільний курс біології доволі складний, підручники не завжди відповідають віковим особливостям школярів. Щоб активізувати роботу учнів на уроках, вчителеві потрібно використати різні інтерактивні методи та застосувати нові продуктивні технології навчання. Такі підходи до викладання максимально стимулюють пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу школярів, сприяють формуванню компетентностей.

Суспільству потрібна високоосвічена творча особистість, яка вміє спілкуватися у колективі. Саме інтерактивні технології формують в учнів навички та вміння як предметних, так і загальнорозвивальних, життєвих цінностей; створюють атмосферу співробітництва, що дає змогу повною мірою розкрити природні здібності дітей. Для подальшого розвитку таких

здібностей вчителі біології повинні формувати наступні основні життєві компетентності учнів з біології:

Соціальна компетентність.

1. Сприяння формуванню свідомого ставлення учнів до власного здоров'я.
2. Сприяння формуванню свідомого ставлення учнів до природи, її багатств та її захисту.
3. Залучення учнів до природоохоронних заходів («Первоцвіт», «День Довкілля», «День Землі» тощо).
4. Використання групових форм навчання.
5. Проведення нестандартних уроків, які передбачають формування власної позиції, конкретні прояви особистісної активності учнів. Надання учням можливості вибору форми тематичного оцінювання, рівня завдань, групи для використання лабораторних та практичних робіт.

Полікультурна компетентність.

Знайомство учнів з діяльністю вчених різних держав та національностей. Використання в процесі викладання біології елементів народознавства. Створення презентацій про рослини, страви з них, про смакові уподобання різних народів.

Використання завдань, спрямованих на формування здорового способу життя учнів.

Проведення інтегрованих уроків, використання художньої літератури, що містить описи певних біологічних об'єктів чи явищ. Використання наочних засобів-картин відомих художників. Проведення профорієнтаційної роботи.

Характеристика зв'язку природи та культури, значення біологічних дисциплін для розвитку цивілізації.

Комунікативна компетентність.

Створення ситуацій порозуміння, співчуття, стимулювання вміння слухати.

Виховання взаємоповаги учнів один до одного, емоційної врівноваженості, характеристика типів темпераменту та рекомендації щодо адаптації темпераменту до загальних вимог емоційної культури.

Використання усного і письмового рецензування відповідей учнів однокласниками.

Використання завдань, які передбачають надання розгорнутих письмових відповідей для розвитку писемного мовлення учнів.

Проведення цілеспрямованої роботи з біологічними термінами з метою їх запам'ятовування і свідомого використання, переклад термінів іншомовного походження, побудова асоціативних зв'язків.

Інформаційна компетентність.

Розвиток умінь учнів працювати з підручником, з текстом, виділяти головну думку, робити висновки. Стимулювання використання додаткової літератури.

Організація в кабінеті виставки літератури з теми, огляд новинок літератури та періодичної преси.

Проведення зустрічей з медиками, науковцями, працівниками сільського господарства з метою надання учням актуальної інформації шляхом безпосереднього спілкування.

Використання комп'ютерних програм («Курс біології», «Репетитор з біології» тощо) як джерел інформації.

Залучення учнів до перегляду телевізійних передач відповідно до навчальних тем курсу біології.

7. Залучення учнів до опрацювання додаткової біологічної інформації з дитячої періодичної преси («Древо пізнання», «Світ рослин»).

Компетентність самоосвіти та саморозвитку.

1. Формування та розвиток загальнонавчальних умінь учнів.
2. Підготовка пам'яток «Як виконувати домашнє завдання», «Як опрацьовувати текст підручника», «Як готуватись до тематичного оцінювання» тощо.
3. Використання випереджальних завдань.
4. Створення індивідуальних програм (планів самоосвіти, програм самореалізації) для

обдарованих учнів.

5. Створення атмосфери, сприятливої для самоосвітньої діяльності, мотивація учнів на постійне навчання протягом усього життя.

Компетентність продуктивної творчої діяльності

1. Залучення учнів для підготовки повідомлень та рефератів.
2. Використання відповідних різнопланових завдань творчого рівня.
3. Залучення учнів до складання підсумкових питань з теми, задач, опорних конспектів .
4. Залучення учнів до виконання творчих завдань: написання казок, незавершених оповідань, складання кросвордів, біологічних загадок.
5. Залучення учнів до підготовки та проведення ігор, вікторин, заходів предметних тижнів.

Організація самостійної роботи учнів - не одна з умов формування життєвих компетентностей. Тому на уроках біології доцільно впроваджувати такі форми самостійної діяльності учнів:

- складання опорних конспектів;
- розв'язання задач дослідницького та пізнавального характеру;
- засвоєння біологічної термінології;
- робота із словниками та іншою додатковою необхідною інформацією;
- самостійна робота з підручником;
- аналіз відповідей однокласників;
- використання об'єктів,моделей, таблиць з метою ефективного засвоєння знань;
- проведення уроків з використанням технології проектного навчання;
- робота з зошитом (запис висновків та визначень), заповнення таблиць, виконання малюнків, схем, записів у ході пояснень, оформлення лабораторних та практичних робіт.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ 'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Формуючи різні життєві компетентності учнів, вчителів не слід забувати про важливість фізичного стану дітей. Тому треба виділити окремо здоров'язбережувальну компетентність, як характеристику і необхідну умову збереження фізичного, соціального і духовного здоров'я школярів. Адже людина може бути успішною та компетентною в усіх сферах життя лише за умови міцного здоров'я. Тому найважливішою складовою навчання є формування мотивації до збереження здоров'я. Звідси і випливає основне завдання педагогів школи - дати учням міцні теоретичні знання про те, що таке здоров'я, як воно закладається, зберігається і руйнується, сформувані здоров'язбережувальні компетентності під час вивчення біології.

Для впровадження компетентнісного підходу до навчання на основі здоров'язбережувальних компетентностей учителям треба вирішити такі завдання:

- зняття навчального перевантаження школярів, що призводить їх до перевтоми, шляхом впровадження активних форм і методів навчання;
- організація фізичної активності учнів, профілактика гіподинамії (фізпаузи);
- формування правильних оглядів на здорове харчування;
- запобігання шкідливому впливу на здоров'я чинників,що безпосередньо пов'язані з навчальним процесом(профілактика шкільних хвороб);
- охорона і зміцнення психічного здоров'я (запобігання шкільним стресам, поширення серед учнів шкідливих звичок);
- формування культури здоров'я учнів і компетентності педагогів з питань основ здоров'я і здоров'язберігаючих технологій.

Діяльність учасників навчально-виховного процесу при формуванні життєвих компетентностей учнів при вивченні біології

<i>Діяльність вчителя</i>	<i>Діяльність учня</i>
Соціальна компетентність	
<ul style="list-style-type: none"> • пропонує варіативні завдання різного рівня, перелік тем творчих робіт, списки додаткової літератури; • організує групову роботу; • створює на уроках проблемні ситуації; • рекомендує самооцінку та взаємооцінку. 	<ul style="list-style-type: none"> • Обирає теми для творчих робіт та літературу; • працює в групі; • дає оцінку відповідей товаришів та самооцінку своєї відповіді; • оцінює соціальні звички, пов'язані зі здоров'ям; • ставить особистісні цілі.
Полікультурна компетентність	
<ul style="list-style-type: none"> • пропагує досягнення науки; • виховує на прикладі видатних людей; • висвітлює значення біологічної науки для розвитку цивілізації; • мотивує роль біології у житті учня; • сам є прикладом толерантності. 	<ul style="list-style-type: none"> • залучає до своєї відповіді або письмової роботи інформацію полікультурного характеру; • визначає толерантну поведінку щодо інших людей.
Комунікативна компетентність	
<ul style="list-style-type: none"> • використовує на уроках діалогічні методи; • організує дискусії; • спонукає висловлювати свою думку; • стимулює аргументовані відповіді; • вчить правильно ставити запитання; • слідує за культурою мовлення; • проводить нестандартні уроки; • практикує захист учнями творчих робіт,проекти в; • використовує інтерактивні методи навчання. 	<ul style="list-style-type: none"> • висловлює свої думки, вміє аргументовано їх довести; • створює проекти і презентації; • вміє написати тези, план, реферат; • проводить захист проектів; • ставить запитання до вчителя; • визнає свої помилки, уникає категоричності; • використовує адекватну лексику.

Інформаційна компетентність	
<ul style="list-style-type: none"> • пропонує завдання, для виконання яких потрібно звертання до альтернативних джерел інформації - додаткової літератури, комп'ютерних баз даних, Інтернету тощо; • консультує з питань тематики; • навчає усвідомлено згортати інформацію, складаючи план-тези, конспекти; • стимулює критичне оцінювання інформації. 	<ul style="list-style-type: none"> • добуває інформацію з різних джерел; • виділяє потрібне із масиву інформації, поєднує різні джерела; • впорядковує та класифікує добуту інформацію та документи; • уміє адаптуватися до змін; • критично оцінює інформацію.
Компетентність саморозвитку та самоосвіти	
<ul style="list-style-type: none"> • стимулює самоосвітню діяльність учнів, керує процесом цієї роботи; • відстежує динаміку розвитку учнів; • допомагає створити програму самоосвіти. 	<ul style="list-style-type: none"> • створює програму самоосвіти; • демонструє достатню сформованість умінь та навичок; • має стійкі пізнавальні потреби та мотивацію; • уміє самостійно здобувати знання.
Компетентність продуктивної творчої діяльності	
<ul style="list-style-type: none"> • стимулює творчість учнів, використовує інтерактивні методи; • проводить нестандартні уроки; • організує дослідницьку роботу учнів. 	<ul style="list-style-type: none"> • уміє бачити проблеми, шукати шляхи їх подолання, генерувати ідеї, спланувувати та організувати свою діяльність.

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ

Леонова Н.С.

Головне завдання освітнього процесу - розвиток в учнів умінь і навичок саморозвитку особистості шляхом упровадження технологій, організації процесу навчання та створення належних умов для навчання.

Багато основних методичних інновацій пов'язано із застосуванням інтерактивних технологій. Інтерактивний означає взаємодіяти або перебувати у процесі бесіди, діалогу з чим-небудь або ким-небудь. Навчання відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу. Це взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де учень і вчитель рівноправні, рівнозначні суб'єкти навчання. Педагог є лише організатором процесу навчання, лідером групи.

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, проведення рольових ігор, спільне розв'язання проблем.

Це навчання ефективно сприяє формуванню вмінь, навичок і цінностей, створює атмосферу співпраці, взаємодії, дозволяє педагогові стати справжнім лідером дитячого колективу.

На сучасному етапі розвитку освіти діти прагнуть навчатися завдяки тому, що можуть повністю себе реалізувати. Вони не бояться висловити свою думку, критику, не бояться бути почутими. На таких уроках учитель повинен стати невидимим диригентом, який уміє вчасно почути, помітити, підтримати кожного учня. Коли діти працюють разом, вони формують такі навички, необхідні для самостійного життя:

- розв'язувати конфлікти;
- активно слухати;
- критикувати думку, а не того, хто її висловив;
- аналізувати;
- приймати рішення.

Розробку елементів інтерактивного навчання знаходимо у працях В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі, В. Шаталова, Є. Ільїна, С. Лисенкової та ін.

У педагогіці розрізняють кілька моделей навчання:

- пасивна – учень виступає як об'єкт навчання (слухає й дивиться);
- активна – учень виступає як суб'єкт навчання (самостійна робота, творчі завдання);
- інтерактивна –inter (взаємний), асі (діяти).

Процес навчання здійснюється в умовах постійної, активної взаємодії всіх учнів. Інтерактивні технології навчання – це така організація процесу навчання, коли учень обов'язково бере в ньому участь; колективний, взаємодоповнювальний процес навчального пізнання, що ґрунтується на взаємодії всіх його учасників.

У психології інтеракція – це здатність взаємодіяти або вести бесіду, діалог із чим-небудь (наприклад, з комп'ютером, навчальним засобом тощо) або з ким-небудь (людиною).

Методи інтерактивного навчання можна поділити на дві великі групи: групові та фронтальні. Перші методи передбачають взаємодію учасників малих груп (на практиці — від двох до шести осіб), другі — спільну роботу та взаємонавчання всього класу.

Час обговорення в малих групах — 3-5 хвилин, виступ — 3 хвилини, виступ за фронтальної роботи — 1 хвилина.

Інтерактивні технології навчання сприяють ефективності уроку. О. Пометун та Л. Пироженко визначили умовну робочу класифікацію цих технологій за формами навчання (моделями), у яких реалізовано інтерактивні технології. Науковці розподіляють їх на чотири групи залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів:

- інтерактивні технології кооперативного навчання;
- інтерактивні технології колективно-групового навчання;
- технології ситуативного моделювання;
- технології опрацювання дискусійних питань.

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ

Парну та групову роботу організовано на уроках як засвоєння, так і застосування знань, умінь та навичок. Це може відбуватися одразу ж після того, як учитель розповів учням новий навчальний матеріал, на початку нового уроку замість опитування, на спеціальному уроці, присвяченому застосуванню знань, умінь і навичок.

Робота в парах

Ця технологія особливо ефективна на початкових етапах навчання учнів роботи в малих групах, її можна використовувати для досягнення будь-якої дидактичної мети.

За умов парної роботи всі діти в класі отримують рідкісну у традиційному навчанні можливість говорити, висловлюватися. Робота в парах дає учням час подумати, поділитись ідеями з партнером і лише після того озвучувати свої думки перед класом. Вона сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватися, критично мислити, переконувати й вести дискусію.

Завдяки роботі в парах учні не можуть ухилитися від виконання завдання.

Ротаційні (змінювані) трійки

Діяльність учнів подібна до роботи в парах. Цей варіант кооперативного навчання сприяє активному, ґрунтовному аналізу й обговорюванню нового матеріалу з метою його осмислення, закріплення та засвоєння.

Два-чотири-всі разом

Цей варіант похідний від парної роботи, ефективний для розвитку навичок спілкування в групі, вміння переконувати та вести дискусію.

Карусель

Цей варіант кооперативного навчання найбільш ефективний для одночасного залучення всіх учасників до активної роботи з різними партнерами для обговорення дискусійних питань.

Робота в малих групах

Роботу в групах варто застосовувати для розв'язання складних проблем, що потребують колективного розуму. Цю модель доцільно використовувати тільки в тих випадках, коли завдання вимагає спільної, але не індивідуальної роботи.

Під час групової роботи важливо, щоб учні опрацювали зміст завдання й подали результати колективної діяльності.

Залежно від змісту та мети навчання можливі різні варіанти організації роботи груп.

1. «Діалог». Суть такої роботи полягає в спільному пошуку групами згодженого рішення. Це втілюється в кінцевому тексті, переліку ознак. Діалог виключає протистояння, критику позиції тієї чи іншої групи. Усю увагу зосереджено на сильних моментах у позиції інших.
2. «Синтез думок». Схожий за метою та початковою фазою на попередній варіант групової роботи. Але після об'єднання в групи й виконання завдання учні не роблять записів на дошці, а передають свій варіант відповіді іншим групам, які доповнюють його своїми думками, підкреслюють те, з чим не погоджуються.
3. «Спільний проект». Передбачає таку саму мету та об'єднання в групи, що й діалог. Але завдання, які отримують групи, різного змісту та висвітлюють проблему з різних сторін.
4. «Пошук інформації». Учні як команда шукають інформацію (зазвичай ту, що доповнює лекцію вчителя, матеріал попереднього уроку або домашнє завдання), а потім відповідають на запитання. Цей вид навчальної діяльності використовують для того, щоб оживити одноманітний, складний, іноді нецікавий матеріал.

5. «Коло ідей» (раунд робіт, кругова система). Мета «Коло ідей» — вирішення гострих суперечливих питань, створення списку ідей і залучення всіх учнів до обговорення поставленого питання. Технологію застосовують, коли всі учасники мають виконати однакове завдання, що складається з декількох питань, які групи представляють по черзі.

Акваріум

Ще один варіант кооперативного навчання ефективний для розвитку в учнів навичок спілкування в малій групі, формування вміння дискутувати й аргументувати свою думку. Може бути запропонований тільки за умови, що учні вже набули навичок групової роботи.

ТЕХНОЛОГІЇ КОЛЕКТИВНО - ГРУПОВОГО НАВЧАННЯ

Обговорення проблеми в загальному колі

Це загальновідома технологія, що застосовують, як правило, у комбінації з іншими. Її мета — пояснити незрозумілі положення, привернути увагу учнів до складних або проблемних питань, мотивувати пізнавальну діяльність, актуалізувати опорні знання тощо.

Мікрофон

Це різновид загальногрупового обговорення, що надає можливість кожному швидко, по черзі відповісти на запитання або висловити особисту думку.

Незакінчені речення

Цей прийом часто поєднують із «Мікрофоном», що дає можливість ґрунтовно опрацювати форму висловлення ідей, порівняти їх з іншими.

Робота за такою методикою надає присутнім можливість долати стереотипи, вільніше висловлюватися щодо запропонованих тем, формувати вміння говорити коротко, але по суті й переконливо.

Мозковий штурм

Відома інтерактивна технологія колективного обговорення, яку застосовують, щоби знайти кілька розв'язань конкретної проблеми. «Мозковий штурм» спонукає учнів проявляти уяву, творчість, дає їм можливість вільно висловлювати свої думки.

Мета «мозкового штурму» чи «мозкової атаки» полягає в тому, щоби зібрати якомога більше ідей щодо розв'язання проблеми протягом певного періоду часу.

Навчаючи - учусь

Цей метод використовують під час вивчення блоку інформації або узагальнення й повторення вивченого. Він дає можливість учням узяти участь у передачі своїх знань однокласникам. Використання цього методу підвищує інтерес до навчання.

Ажурна пилка («Мозаїка», «Джигсоу»)

Цю технологію використовують для створення на уроці ситуації, яка дає змогу учням працювати разом для засвоєння великої кількості інформації за короткий проміжок часу. Ефективно замінювати лекції в тих випадках, коли початкова інформація має бути надана учням перед проведенням основного (базисного) уроку або має доповнити такий урок. Заохочує учнів допомагати одне одному вчитися, навчаючи інших.

Розв'язання проблем

Мета застосування такої технології - навчити учнів самостійно розв'язувати проблеми та приймати колективні рішення.

Дерево рішень

Як варіант технології розв'язання проблем можна використати «дерево рішень», яке допомагає дітям проаналізувати та краще зрозуміти механізми прийняття складних рішень.

ТЕХНОЛОГІЇ СИТУАТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

Модель навчання у грі — це побудова навчального процесу з допомогою залучення учня до гри.

Використання гри в навчальному процесі завжди суперечливе: навчання — процес цілеспрямований, а гра має невизначений результат (інтригу). Тому завдання педагогів — підпорядкувати гру визначеній дидактичній меті.

Ігрова модель навчання має реалізувати ще й комплекс цілей: забезпечити контроль виведення емоцій; надати дитині можливість самовизначення; надихати й сприяти розвитку творчої уяви; формувати навички співробітництва в соціальному аспекті; навчити дитину висловлювати особисті думки.

Учасники навчального процесу, за ігровою моделлю, перебувають у інших умовах, ніж у традиційному навчанні. Учні одержують максимальну свободу інтелектуальної діяльності, обмежену лише означуваними правилами гри. Учні самі обирають особисту роль у грі, висуваючи припущення про ймовірний розвиток подій, створюють проблемну ситуацію, шукають шляхи її розв'язання, беручи на себе відповідальність за обране рішення. Учитель в ігровій моделі є інструктором, суддею, тренером, ведучим.

Арсенал інтерактивних ігор досить різноманітний, але найбільш поширені моделювальні ігри.

Стимуляційні, або імітаційні ігри

Імітаційні ігри розвивають уяву та навички критичного мислення, сприяють застосуванню на практиці вміння розв'язувати проблеми, а стимуляція дає можливість учням зрозуміти суть проблеми.

Спрощене судове слухання

Технологія спрощеного суду дає можливість учням отримати спрощене уявлення про процедуру прийняття судового рішення, узяти участь у вправі, пов'язаній з аналізом, критичним мисленням, прийняттям рішень.

Громадське слухання

Моделювання суспільного слухання з допомогою імітаційної гри дозволяє учням зрозуміти мету й порядок слухань, а також ролі й обов'язки членів державних органів, комітетів, комісій. Учні одержують практичний досвід у визначенні й поясненні ідей, інтересів і цінностей, пов'язаних із предметом слухання.

Розігрування ситуацій за ролями («Рольова гра», «Програвання сценки»)

Мета рольової гри: учні висловлюють особисте ставлення до конкретної життєвої ситуації, набувають досвіду шляхом гри, навчаються через досвід.

ТЕХНОЛОГІЇ ОПРАЦЮВАННЯ ДИСКУСІЙНИХ ПИТАНЬ

Дискусія — важливий засіб пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання. Вона значною мірою сприяє розвитку практичного мислення, дає можливість визначити власну позицію, формує навички відстоювати особисту думку, поглиблює знання з порушеної проблеми. Сучасна дидактика визнає важливу освітню й виховну цінність дискусій.

Метод ПРЕС

Метод навчає учнів знаходити й формулювати аргументи, висловлювати думки з дискусійного питання у виразній стилістичній формі, переконувати інших.

Займи позицію

Цей метод демонструє різноманіття поглядів на порушену проблему. Його доцільно використовувати після опанування учнями певної інформації з проблеми, щоб діти усвідомили можливість протилежних позицій щодо її розв'язання.

Зміни позицію

Така технологія подібна до попередньої. Вона також дає можливість обговорити дискусійні питання за участі всіх учнів. Метод дозволяє прийняти точку зору іншої людини, розвивати навички аргументації, активного слухання.

Безперервна школа думок («Нескінченний ланцюжок»)

Одна з форм обговорення дискусійних питань, метою якої є розвиток в учнів навичок приймати рішення та вдосконалення вміння аргументувати особисту думку.

Дискусія

Дискусія — це широке публічне обговорення якогось спірного питання. Це важливий засіб пізнавальної діяльності, що сприяє розвитку критичного мислення учнів, дає можливість визначити власну позицію, формує навички аргументації та відстоювання особистої думки, поглиблює знання з порушеної проблеми.

Дискусія в стилі телевізійного ток - шоу

Учні набувають навичок публічного виступу та дискутування, навчаються висловлювати й захищати власну позицію.

Дебати

Один із найбільш складних способів обговорення дискусійних проблем. Дебати можна проводити лише тоді, тоді коли учні навчилися працювати в групах та засвоїли методи розв'язання проблем. У дебатах поділ на протилежні точки зору набуває найбільшої гостроти, оскільки учням необхідно довго готуватись і публічно обґрунтовувати правильність своєї позиції. Важливо, щоб учасники дебатів не переносили емоції один на одного, а спілкувалися спокійно.

Для ефективного застосування інтерактивних технологій учитель повинен старанно планувати свою роботу, а саме: дати завдання учням для попередньої підготовки, прочитати, продумати, виконати самостійні завдання для підготовки.

Структура інтерактивного уроку відрізняється від структури звичайного уроку. Це також вимагає професіоналізму й досвіду педагога. Тому в структуру уроку включають тільки елементи інтерактивної моделі навчання — інтерактивні технології, тобто конкретні прийоми й методи, з допомогою яких можна зробити урок незвичайним і цікавим.

На одному занятті можна використовувати одну-дві інтерактивні вправи, а не цілий комплекс. Потрібно добирати такі інтерактивні вправи, які б дали учням «ключ» до засвоєння теми. На виконання вправ слід надати необхідний час для осмислення завдання, щоб учні виконували його вдумливо, а не механічно або «граючись». Важливо провести спокійне глибоке обговорення за підсумками інтерактивної вправи.

ЕТАПИ ГРУПОВОЇ РОБОТИ

Методику застосування групової роботи навчання школярів рекомендують упроваджувати поетапно.

Етап 1 — слід привчати дітей співпрацювати у фронтальній навчальній діяльності, використовуючи такі прийоми:

для оцінювання своєї відповіді учень сам призначає «вчителя»;

1. У випадку виникнення труднощів під час відповіді учень сам обирає собі помічника.
2. Слід увести прийоми безсловесного спілкування — позначки:
 - «!>> -«?»»
 - « + » — згоден;
 - «->» — не згоден;
 - хочу додати,
 - не зрозумів.

3. Можна використовувати жести, міміку.
4. Проведення дидактичних ігор, які розвивають уміння слухати.
5. Після кожної групової роботи обов'язково необхідно обговорювати з учнями її результати.

Коли учні засвоїли прийоми та правила колективної співпраці, тоді вони готові працювати у складі малої групи.

Етап 2 - перехід до систематичного використання на уроці педагогічних прийомів, які наочно і практично переконують у важливості кооперації людей для досягнення ними найкращого результату:

- залучення батьків учнів для наведення яскравих життєвих прикладів;
- аналіз успішно проведених конкурсів, вікторин, учнівських свят і подорожей на уроці;
- використання завдань, які б дали змогу учням на власному досвіді переконатися в користі їхньої спільної роботи;
- поступове ускладнення змісту навчальних завдань, перехід від репродуктивних завдань до творчих, проблемно-пошукових, бо групова робота найбільш ефективна тоді, коли навчальний матеріал поєднує відому учням інформацію з невідомою, що заохочує дітей до взаємодії один з одним.

Отже, поступове залучення учнів до спільної діяльності в малих групах буде ефективним, якщо його організувати систематично.

Застосування інтерактивних технологій у навчанні дає учням змогу:

- ґрунтовно аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу;
- навчитися слухати іншу людину, поважати альтернативну думку;
- моделювати й розв'язувати пізнавальні, життєві й соціальні ситуації, таким чином збагачуючи власний пізнавальний і соціальний досвід;
- учитися будувати конструктивні стосунки в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, розв'язувати їх, шукати компроміси, прагнути діалогу, знаходити спільне розв'язання проблеми;
- розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт тощо.

Сучасний педагог у навчально-виховному процесі повинен удосконалювати свою роботу, використовувати нові форми, методи, засоби, прийоми на уроках. Підтверджує думку народна мудрість: «Не навчайте дітей так, як навчали нас. Вони народилися в інший час». Тому вчитель має розглядати кожного учня як окрему особистість з її поглядами, переконаннями, почуттями.

Звичайно, впровадження запропонованих технологій — нелегка справа навіть для досвідченого педагога й потребує ґрунтовної підготовки (підбір матеріалів, складання плану, ретельне вивчення індивідуальних особливостей учнів класу та ін.). Але той учитель, який прагне розкрити всі здібності й таланти своїх учнів, навчити їх учитися, знаходити істину, обов'язково буде шукати шляхи вдосконалення своєї методики.

Таким чином, завдяки ефекту новизни та оригінальності використання інтерактивних методів за умови їх правильної організації в учнів підвищується інтерес до процесу навчання, формується їх світобачення, вони орієнтовно визначають життєву позицію, своє місце в сучасному світі.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ШКОЛІ

Іменнова О.І.

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікативних технологій — один із факторів, що визначає розвиток світової спільноти ХХІ століття. Цивілізація постійно рухається до побудови інформаційного суспільства, де головну роль буде відігравати інформатизація та наукові знання. У зв'язку з активним розвитком інформаційних технологій і їх упровадженням у різні сфери життя дедалі більшої актуальності набуває формування інформаційної культури сучасних школярів. З одного боку, інформаційні технології — це потужний інструмент для отримання дитиною найрізноманітнішої інформації, з другого — ефективний засіб підвищення інтересу до навчання, мотивації, наочності, науковості.

Інформаційні технології (англ.*information technologi*) — широкий клас дисциплін і галузей діяльності, які належать до технологій керування й обробки даних, у тому числі із застосуванням обчислювальної техніки.

Інформаційна технологія — це сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, об'єднаних у технологічний ланцюжок, що забезпечує збір, обробку, зберігання, розповсюдження й відображення інформації з метою зниження трудомісткості процесів використання інформаційного ресурсу, а також підвищення їх надійності та оперативності.

Мета створення та широкого розповсюдження інформаційних технологій — розв'язання проблеми розвитку інформатизації суспільства та життєдіяльності в країні.

Останнім часом під інформаційними, технологіями найчастіше розуміють комп'ютерні технології. Зокрема, інформаційні технології мають справу з використанням комп'ютерів і програмного забезпечення для зберігання, перетворення, захисту, обробки, передачі й отримання інформації.

Сьогодні залишається відкритим питання: як найбільш ефективно використовувати потенційні можливості сучасних інформаційних і комунікаційних технологій у навчанні школярів.

Завдання школи — не тільки надати певний обсяг знань учням, а й розвинути в них пізнавальні інтереси, творче ставлення до справи, прагнення до самостійного пошуку й поглиблення знань, сформувати вміння, які діти застосовуватимуть у своїй практичній діяльності.

Активна робота з комп'ютером формує в учнів високий рівень самоосвітніх навичок і вмінь аналізу та структурування одержуваної інформації. Слід звернути увагу, що нові засоби навчання дозволяють органічно поєднувати інформаційно-комунікативні, особистісно орієнтовані технології з методами творчої та пошукової діяльності. Сьогодні впровадження комп'ютерних технологій у навчальний процес — невід'ємна частина шкільного навчання. Загальновизнано, що використання комп'ютерних технологій в освіті неминуче, оскільки істотно підвищує ефективність навчання та якість здобуття знань, формування вмінь.

Застосування сучасних інформаційних технологій у навчанні — одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку світового освітнього процесу.

Сьогодні перед школою стоїть завдання виховати випускників, які:

- уміють адаптуватися до різних життєвих ситуацій;
- самостійно здобувають необхідні предметні знання для виконання практичних завдань;
- мають навички подолання стереотипів мислення;
- розвивають здібності до адаптації в мінливому інформаційному середовищі;
- виявляють гнучкість, мобільність, проникливість, толерантність, творчу ініціативність;
- критично мислять;
- уміють працювати з інформацією;
- виявляють комунікабельність у різних соціальних групах;

- самостійно працюють над розвитком власного інтелекту, культури.

У процесі навчання відбувається постійна взаємодія педагога й учнів. Навчання, що має яскраво виражений особистісний характер, кожний учень здійснює по-різному: хтось не може продемонструвати здобуті знання, дехто на основі раніше отриманого досвіду показує феноменальні здібності, а в когось сформувалося негативне ставлення до предмета й він не хоче вчитися. Не можна заперечувати й особистісне сприйняття (або несприйняття) вчителя учнем, і навпаки, що також, без сумніву, впливає на прогрес у навчанні.

Особистісний характер також носить і навчання. Викладаючи навчальний предмет, учитель вносить у його зміст і свою емоційність, ціннісне забарвлення. Незалежно від бажання педагога в процесі передачі знань беруть участь і його переконання, пріоритети, мотивації, життєві концепції.

Перед учителем стоїть завдання розробити та впровадити в навчальний процес інновації, що мають за мету оптимізувати якість системи освіти. Одна з цих інновацій — інформаційно-комунікативні технології (ІКТ).

Виникає необхідність створити таку методичну систему, яка забезпечить умови для умови для виховання учня, мотивованого до активної пізнавальної діяльності, для розвитку його здібностей, що забезпечують творчу самореалізацію, формування навичок самостійної роботи шляхом використання ІКТ на уроках і в позаурочний час.

Головне в методичній системі — це уроки, які можна умовно поділити на п'ять типів:

1. Уроки демонстраційного типу

Цей тип уроків — один із найпоширеніших на сьогодні. Для проведення цього уроку потрібний предметний кабінет, обладнаний комп'ютером і проектором. Під час заняття на будь-якому його етапі інформацію демонструють на великому екрані. Проведення уроку у вигляді лекції із використанням мультимедійного проектору дає вчителю можливість продемонструвати учням яскравий ілюстративний матеріал — діаграми, схеми, ілюстрації, аудіо - та відеофайли. Учитель використовує презентації, створені самостійно з допомогою PowerPoint; або знайдені в Інтернеті, але адаптовані вчителем для своїх учнів. Це допомагає:

- досягнути оптимального темпу роботи з учнями;
- продемонструвати абстрактні поняття й об'єкти;
- підвищити рівень наочності в процесі навчання;
- підвищити інтерес до навчання;
- упровадити різнорівневу диференціацію навчання;
- підштовхнути учнів до застосування домашнього комп'ютера для вивчення предмета;
- досягнути ефекту зворотного зв'язку.

2. Уроки комп'ютерного тестування

Тестування — один із видів контролю знань, який останнім часом активно використовують у сучасній школі. Застосування на уроці комп'ютерних тестів і діагностичних комплексів дозволить учителю за короткий проміжок часу отримати об'єктивну картину рівня засвоєння матеріалу в усіх учнів і своєчасно його скоректувати. Крім цього, педагог може обрати рівень складності завдання для конкретного учня. Для дитини важливо те, що відразу після виконання тесту (коли ця інформація ще не втратила своєї актуальності) можна отримати об'єктивний результат із зазначенням помилок, що неможливо, наприклад, під час усного опитування. Тестові програми дозволяють швидко оцінити результат роботи, визначити теми, які погано засвоєні учнями. Для проведення такого типу уроку необхідний комп'ютерний кабінет, бо кожен учень під час заняття повинен працювати самостійно. Програмним забезпеченням можуть бути тестові програми. Цей тип уроку можна застосовувати під час підготовки до ДПА.

3. Уроки тренінги або конструювання

Такий урок проходить у комп'ютерному кабінеті. Програмне забезпечення — комп'ютерна програма, що дає можливість виконати певний тип завдань.

4. Інтегровані уроки

Інтегровані уроки, як правило, проходять у комп'ютерному кабінеті. Таке заняття проводять учитель - предметник і вчитель інформатики. Учитель - предметник формулює завдання, разом з учнями аналізує результати, робить висновки. Учитель інформатики

допомагає дітям побудувати модель процесу, виконати необхідні розрахунки цієї моделі. У шкільній програмі багато тем, які корисно розглянути одночасно з точки зору декількох наук.

На уроках, інтегрованих з інформатикою, учні вивчають комп'ютерну грамотність і тренуються використовувати в роботі з матеріалом різні предмети, один із найбільш потужних сучасних універсальних інструментів — комп'ютер. З його допомогою діти розв'язують рівняння, будують графіки, креслять, готують тексти, малюнки для своїх робіт. Це — можливість для учнів проявити свої творчі здібності.

5. Уроки з використанням комп'ютерних комунікацій

Для проведення таких уроків необхідні комп'ютерний кабінет, комп'ютерна мережа, доступ до Інтернету. Під час таких занять учні працюють у групах над створенням проектів.

Мета сучасного уроку — це формування образного мислення та яскравого уявлення про предмет. Неабиякі можливості для її реалізації дає використання комп'ютера в школі. Використання ІКТ у навчальному процесі передбачає підвищення якості освіти, тобто розв'язання однієї з глобальних проблем сучасної спільноти. Але використання ІКТ не розв'язує повністю цієї проблеми. Воно дозволяє значною мірою просунути в досягненні поставленої мети.

Процес організації навчання школярів із використанням ІКТ дозволяє:

- з одного боку, зробити цей процес цікавим завдяки новій формі навчання, а з іншого — зробити його яскравим, цікавим, різноманітним за формою з допомогою комп'ютера;
- ефективно розв'язати проблему наочності;
- розширити можливості візуалізації навчального матеріалу, зробити його більш зрозумілим і доступним;
- індивідуалізувати процес навчання з допомогою різнорівневих завдань завдяки засвоєнню навчального матеріалу в індивідуальному темпі, самостійно, використовуючи зручні способи сприйняття інформації, що викликає в учнів позитивні емоції;
- сформувати в учнів навички самостійно аналізувати й виправляти помилки шляхом зворотного зв'язку з комп'ютером;
- розкріпачити учнів під час відповіді на питання, оскільки комп'ютер дозволяє фіксувати результати (зокрема, без виставлення оцінки), коректно реагує на помилки;
- самостійно аналізувати й виправляти помилки, коригувати свою діяльність із допомогою зворотного зв'язку, у результаті чого формуються навички самоконтролю;
- здійснювати самостійну навчально-дослідну діяльність (моделювання, метод проектів, розробка презентацій, публікацій тощо), розвивати у школярів творчу активність.

Використання інформаційних технологій у навчанні залежить від фізіологічних можливостей людини: у пам'яті залишається 25% почутого, 30% побаченого, 50% побаченого й почутого, 75% матеріалу, якщо учень бере активну участь у процесі навчання.

З метою інтенсифікації навчання використовують програмне забезпечення навчальних дисциплін: електронні підручники, програми-тренажери, словники, енциклопедії, відеоуроки тощо. Можливості комп'ютера з використанням адаптованих для нього технологій (програмних продуктів, Інтернету, демонстраційного обладнання) є матеріальною базою інформаційно-комп'ютерних технологій.

Програма для створення презентацій Microsoft PowerPoint, — універсальний вид наочності. Її можна застосовувати в будь-якому класі на уроці будь-якого типу. Найефективнішою підготовка й використання презентацій є на таких етапах вивчення предмета:

- на уроках вивчення нового матеріалу у вигляді комп'ютерного діафільму з використанням елементів анімації;
- на уроках узагальнення й систематизації знань з теми у вигляді шаблону «навчальний посібник», у якому можна розглянути всі поняття, формули, зв'язки з іншими темами, навести матеріал з історії розвитку певного поняття, помістити яскравий

ілюстративний матеріал (діаграми, схеми, ілюстрації, аудіо- та відеофайли), матеріали для контролю й самоконтролю знань;

- перевірка домашнього завдання;
- проведення самостійних робіт із подальшою перевіркою.

Комп'ютер допомагає посилити мотивацію до навчання:

- шляхом активного спілкування учня з комп'ютером, різноманітністю та
- яскравістю інформації (текст + звук + відео + колір);
- шляхом орієнтації учня на успіх (виконання будь-якого завдання з використанням підказок).

Неабияке значення має той факт, що в процесі роботи з комп'ютерними технологіями, учень поступово входить у світ дорослих. Упровадження в життя сучасної людини ІКТ ставить педагога перед дилемою: вчити дітей, використовуючи сучасні навчальні технології, або залишити професію.

Застосування інформаційно-комунікативних технологій під час уроків стає звичайним явищем, дозволяє розширити інформаційний простір заняття.

Під час проведення уроку комп'ютер можна використовувати:

- для діагностування якості засвоєного матеріалу;
- для формування елементарних умінь і навичок після вивчення нового матеріалу шляхом тестування;
- під час роботи з неуспішними учнями, у яких використання комп'ютера підвищує інтерес до навчання;
- для самоосвіти;
- для ілюстрації нового матеріалу.

Але слід пам'ятати: комп'ютер не замінює вчителя, а тільки доповнює його діяльність. Інтегрування звичайного уроку з комп'ютером дозволяє педагогові перекласти частину своєї роботи на ПК, зробити процес навчання більш цікавим, різноманітним, інтенсивним. Зокрема, пришвидшується процес запису визначень, теорем тощо, оскільки вчителю не доводиться повторювати текст кілька разів (він вивів його на екран), а учневі не доводиться чекати, поки педагог повторить саме потрібний йому фрагмент.

Цей метод навчання дуже привабливий і для вчителів: допомагає їм краще оцінити здібності та знання дитини, зрозуміти її, спонукає шукати нові нетрадиційні форми й методи навчання, стимулює професійний розвиток педагога та вивчення роботи за комп'ютером.

Існують певні недоліки та проблеми застосування ІКТ, а саме:

- деякі учні й учителі не мають удома комп'ютера;
- у вчителів недостатньо часу для підготовки до уроку, на якому можна використати комп'ютер;
- недостатня комп'ютерна грамотність учителя;
- відсутність взаємодії з учителем інформатики;
- у робочому графіку вчителів не відведено час для дослідження можливостей Інтернету;
- складно інтегрувати комп'ютер у поурочну структуру занять;
- комп'ютерів не вистачає на всіх;
- за недостатньої мотивації до роботи учні часто відволікаються на ігри, музику, перевірку характеристик ПК тощо.

ВИСНОВКИ

Шкільний урок — це соціальне замовлення суспільства в системі освіти, обумовлене соціально-психологічними потребами суспільства..

Нові технології навчання дозволяють інтенсифікувати освітній процес, збільшити швидкість сприйняття, поглибити розуміння й засвоєння великого обсягу інформації, розширити можливості для творчості як учителів, так і учнів, підвищити інтерес до предмета. Останнім часом школа опинилася в ситуації, коли необхідно внести істотні зміни в систему навчання й виховання учнів. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій на уроках певною мірою сприяє розв'язанню цієї проблеми.

САМООСВІТА ЯК ПІДВИЩЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

І.Святченко

Хто не хоче відставати, мусить рухатися вперед, і не зупинятися, досягнувши вершини, а підійматися вище. У цьому полягає основна місія сучасного учителя.

Вже не достатньо бути на уроці та поза ним актором, режисером, діловодом, диригентом, дипломатом, психологом, новатором і компетентним фахівцем. Модель сучасного вчителя передбачає готовність до застосування нових освітянських ідей, здатність постійно навчатися, бути у постійному творчому пошуку. Ці якості не видаються додатком до диплома про педагогічну освіту, а формуються у щоденній учительській праці.

Некомпетентність професійна є значним недоліком у будь-якій професії, оскільки вона є причиною претензій і нарікань, тож почнемо з визначення цього терміну. Враховуючи дуже схоже трактування понять «компетенція», «компетентний», та «компетентність» у Тлумачному словнику, найбільш точним таке трактування *«Компетентність – міра відповідальності знань, умінь і досвіду осіб певного соціально-фахового статусу реальному рівню складності виконуваних ними завдань і розв'язуваних проблем»*. На відміну від терміну "кваліфікація", включає, крім суто професійних знань і умінь, що характеризують кваліфікацію, такі якості, як ініціатива, співробітництво, здатність до роботи в групі, комунікативні здібності, уміння вчитися, оцінювати, логічно мислити, відбирати і використовувати інформацію".

Оскільки урок – це головний простір для учителя й аналітичної роботи адміністрації школи, то на шкільному етапі діагностики звичайний для кожного адміністратора внутрішкільний контроль вже є видом діагностики професійної компетентності педагогічних працівників. Адже, за словами В.О.Сухомлинського «учитель повинен більше працювати не на уроці, а готуючись до нього». Спостереження і вивчення документації, бесіди і анкетування та їх правильний аналіз допоможуть визнати рівень майстерності вчителя.

Проаналізувати отримані дані, і визначивши рівень майстерності вчителя, доцільно використати критерії якісних результатів діяльності вчителя, які допоможуть провести своєрідний моніторинг, наскільки творчо працює вчитель.

Наступним кроком буде визначення утруднень учителя у навчально-виховному процесі. Компетентність не означає відсутності утруднень у вчителя під час виконання своєї ролі, як предметника, так і вихователя.

Труднощі у вчителя в школі найчастіше викликають зовнішні чинники. Вони залежать від рівня його компетентності, а значить і від його освітньої та моральної підготовленості до педагогічної роботи, його ставлення до обраної справи, ступеня покликання та професійної придатності.

Одним з найбільш ефективних засобів підвищення професійної компетентності вчителя вбачаємо у самоосвітній діяльності. «Про сесійна самоосвіта педагога – свідомо діяльність з удосконалення своєї особистості як фахівця: адаптування своїх індивідуального неповторних якостей до вимог педагогічної діяльності, постійне підвищення професійної компетентності та неперервне вдосконалення якостей своєї особистості». А оскільки навчити самого себе значно складніше, ніж когось, вона передбачає методичний супровід. Він має бути багаторівневий і обов'язково – поступовий.

На підготовчому етапі волику роль відіграє готовність до постійного зросту, до творчості. І хоча, на жаль, учитель змушений віддавати значну частину часу родині - веденню домашнього господарства та іншому, позитивна оцінка діяльності обов'язково призведе до усвідомлення необхідності постійної самоосвіти.

Головним етапом підготовки вчителя до самоосвітньої діяльності вважається діагностичний. Сучасна педагогіка дає широкий спектр форм і методів діагностики рівня педагогічної майстерності (анкети, опитувальники, тести, програми), які допоможуть визначити рівень методичної підготовки вчителя, педагогічної майстерності.

Але результативність самоосвітньої діяльності матиме тоді, коли правильно спланована (можна щодня гортати сторінки науково-методичної преси чи спеціальних сайтів Інтернету і залишатися на низькому рівні). Саме тому виключного значення надаємо програм

самоосвітньої діяльності вчителя. Правильно розроблені програми, плани дадуть змогу педагогові відчутти свої можливості, а, значить, зробити ще один крок далі я пропоную орієнтовні плани самоосвітньої діяльності вчителя.

Часом доводиться спостерігати ситуації, коли після проведення науково-методичного семінару, учитель, навіть «вищої» категорії, висловлює думку, що захід був «аж надто науковим», що у робочому навчально-виховному процесі закладу, застосовувати пропоновані форми нереально. А вчитель, що вже був обізнаний з проблемою, щиро дякував, зауважуючи, що він саме до цього етапу підійшов, і показані (пропоновані) шляхи вирішення йому допоможуть у роботі, сприятимуть самостійному творчому пошуку. За словами Сухомлинського «...немає людей більш допитливих, невгамовних, більш одержимих думками про творчість, як учителі». Оскільки творчість – «це діяльність, результатом якої є щось якісно нове, неповторне, оригінальне і навіть суспільно-унікальне», то кожного керівника закладу чи методиста турбує питання: як сформулювати здібність до творчої роботи, і як підтримувати світоч творчості, щоб він якомога довше не загасав, і давав плоди.

Устремління до творчого зростання вчителя знову ж таки сприяє постійна самоосвітня діяльність у поєднанні з стимулюючими факторами. Психологи доводять, що кожна особистість потребує досягнень, більш того, устремління до успіху – процес керований, а до самовдосконалення – природний, даний нам від народження. Стимулювання діяльності творчого вчителя є однією з функцій адміністрації школи. Причому можна виділити зовнішні стимули, які сприяють розвитку творчої активності, які є ведучими. Для вчителя я вважаю особливо великого значення набувають такі стимули як: повага жителів міста і членів колективу, співпраця з учнями і колегами, доброзичливі стосунки з адміністрацією, підвищення кваліфікації, творча атмосфера у колективі, використання досвіду інформаційної діяльності тощо.

Не останню роль серед умов, що впливають на розвиток творчої особистості відіграють морально-психологічні умови у школі – відсутність конфліктів, атмосфера взаємоповаги один до одного, пошани й гордості за свою професію, керівник який зуміє розгледіти творчі здібності вчителя, підтримати його і направити діяльність у потрібному напрямку. Навчання вчителя не може мати зупинок, перерв, не може закінчуватися. К.Ушинський зазначав «Учитель живе до тих пір, доки вчиться, як тільки він перестає вчитися в ньому вмирає вчитель».

Самовдосконалення як соціальний процес базується на вимогах суспільства та професії до особистості фахівця. Причому вимоги, що пред'являються спеціалісту, повинні бути вище тих можливостей, що має людина (Бодальов О.). Ще однією важливою передумовою процесу самовдосконалення є ставлення самого фахівця до вимог, що висуваються. Звісно, якщо він байдуже ставиться до них, про розвиток особистості не йдеться. Необхідно формувати самосвідомість людини як творчого професіонала. Зміст такої підготовки ґрунтується перш за все на гуманістичному уявленні про завдання професійної діяльності, бажаних якостях людини, зокрема її фахової свідомості та мислення, творчих активних дій у рамках відведеної компетенції.

Структура процесу самовдосконалення з 4-ох етапів:

1. Самоусвідомлення та прийняття рішення здійснювати процес самовдосконалення;
2. Планування та вироблення програми самовдосконалення;
3. Безпосередня практична діяльність з реалізації поставлених завдань, пов'язаних із роботою над самим собою;
4. Самоконтроль та самокорекція цієї діяльності.

Професійне самовдосконалення педагога здійснюється через самоосвіту активну участь у різноманітних методичних заходах, що проводяться в навчальному закладі чи в районі, місті, та самовиховання.

Самоосвіта педагога – це провідна форма вдосконалення професійної компетентності, що полягає в засвоєнні, оновленні, поширенні й поглибленні знань, узагальненні досвіду шляхом цілеспрямованої, системної самоосвітньої роботи, спрямованої на саморозвиток та самовдосконалення особистості, задоволення власних інтересів і об'єктивних потреб освітнього закладу.

Самоосвіта педагога не повинна зводитися до відновлення знань, якими він оволодів у вузі, мова йде про ознайомлення з новітніми педагогічними та психологічними дослідженнями, пошук нових напрямків у методиці та організації навчально-виховного процесу, розгляд на високому науковому рівні педагогічних проблем, що викликають утруднення в практичній роботі.

Як же раціонально спланувати самоосвітню діяльність, щоб мати дійсно ефективний результат? Проблема самоосвіти педагога в контексті його професійної самосвідомості має поступальний рух.

Щоб педагог мав мотивацію на самоосвіту й саморозвиток, потрібно, щоб у нього, по-перше, було адекватне уявлення про свою діяльність і особистісні якості; по-друге, щоб він знав, якими є вимоги, що ставить перед ним як професіоналом суспільство. Питання більш якісного ставлення учителів закладу до виконання своїх обов'язків ми вже неодноразово підіймали на нарадах, так само як і новий можливо більш принциповий підхід до атестації педагогічних працівників в поточному році. Тому вважаю доцільним підняття процесу самоосвіти на більш вищій, упорядкований рівень.

На сьогодні виникла необхідність у більш глибокому вивченні діяльності педагога з метою визначення рівня його професійної підготовки, компетентності, об'єктивної оцінки його праці.

Діяльність з самоосвіти починається з діагностики власних утруднень, проблем. Проведення зовнішнього діагностування з педагогічної, методичної, психологічної підготовки вчителя та спонукання до самооцінки та самоаналізу власних можливостей, якостей, результатів професійної діяльності – основна умова ефективної самоосвіти.

Що уявляє собою самоосвітній процес? Загальна його характеристика має такий вигляд: з одного боку – це керований адміністрацією навчального закладу, з іншого – самокерований з боку особистості. Сьогодні педагоги повинні розуміти: бути гарним професіоналом означає бути в постійному пошуку, зростанні, розвитку. Труд педагога відрізняється високою мобільністю, надзвичайною складністю, вимагає від нього глибоких та різнобічних наукових професійних знань, умінь, навичок, що становлять основу професійної компетентності. Підвищення професійної компетентності педагога - запорука успішного реформування системи освіти в цілому.

Методика та техніка самоосвіти безпосередньо пов'язані з рівнем сформованості в педагогів системи основних педагогічних умінь:

- вивчити необхідну літературу та передовий педагогічний досвід;
- виокремлювати з літератури, що вивчається, та передового педагогічного досвіду основні актуальні положення, факти, явища, що піднімають теоретичний та методичний рівень педагога;
- відбирати з прочитаного та побаченого педагогом думки та методичні знахідки для апробації власній педагогічній діяльності;
- систематизувати та розробити науково-методичні узагальнення;
- впроваджувати досягнення психолого-педагогічної науки та шкільної практики у власний досвід роботи з дітьми учнями.

В чому полягає сутність самоосвіти?

Перш за все, педагог здобуває знання з різноманітних джерел, використовує ці знання в професійній діяльності, розвитку особистості та власній життєдіяльності.

Метою роботи над темами самоосвіти є систематичне підвищення педагогами свого професійного рівня.

Основні завдання:

- вдосконалення теоретичних знань, професійної компетентності вчителя, вихователя;
- оволодіння новими формами, методами, прийомами навчання і виховання дітей;
- вивчення та впровадження в практику перспективного педагогічного досвіду, новітніх досягнень педагогічної, психологічної наук, нових педагогічних технологій;
- розвиток у школі інноваційних процесів.

Тема самоосвіти визначається, виходячи з методичної теми навчального закладу, утруднень самого педагога, специфіки його індивідуальних інтересів.

Отже, алгоритм роботи вчителя з самоосвіти є таким:

- підготовчий етап;
- творчий етап;
- аналітико-загальнюючий етап.

Якими джерелами користується педагог? У сучасному світі існує багато різноманітних можливостей отримати знання:

- книжки (наукова, науково-методична, методична, публіцистична, художня література);
- фахова періодика (газети, журнали);
- Інтернет;
- телебачення;
- відео, аудіо інформація;
- семінари, круглі столи, конференції;
- майстер-класи;
- курси підвищення кваліфікації;
- екскурсії, театри, виставки, музеї, концерти;
- заходи з обміну досвідом;
- різноманітні курси;
- подорожі тощо.

Форми самоосвіти: індивідуальна та колективна. Ініціатором є сам педагог, хоча та її організацію часто впливають інші: керівники методичних об'єднань, курсів підвищення кваліфікації, які ініціюють та стимулюють діяльність вчителя, вихователя. Групові форми у вигляді діяльності методичного об'єднання, семінарів, практикумів тощо зорганізуються адміністрацією.

Результат самоосвіти може подаватися у формі:

- доповіді, виступи на семінарі, педагогічні раді, методичному об'єднанні;
- реферату;
- програми;
- методичного посібника;
- статті до фахового видання;
- дидактичного матеріалу;
- науково-методичної розробки;
- проекту;
- методичного чи діагностичного кейсу тощо.

З появою в роботі вчителя комп'ютера та Інтернету значно підвищуються можливості педагогічної самоосвіти. З'являються нові теми, цікаві завдання та способи їх розв'язання, нові способи самореалізації, що з'явилися у педагога через появу нових засобів самоосвіти:

- розробка електронних уроків, посібників тощо;
- розробка пакету тестового матеріалу в електронному вигляді;
- розробка пакету стандартного поурочного планування з теми;
- комплект дидактичного матеріалу з предмета: самоосвітні, практичні, контрольні роботи;
- розробка комплекту роздаткового матеріалу з предмета;
- створення термінологічного словника з предметної теми, розділу;
- кабінет інформаційних технологій;
- розробка тематичних класних годин, батьківських зборів чи позакласних заходів;
- розробка навчальних проектів;
- розробка пакету олімпіадного матеріалу для підготовки учнів;
- проект особистої методичної веб-сторінки;
- база даних питань і задач з предмета;
- створення електронної бібліотеки творів художньої літератури згідно програм;
- зв'язок самоосвіти з практичною діяльністю педагога (результатом самоосвіти повинне стати підвищення якості навчально-виховного процесу).

Систематичність і послідовність самоосвіти, безупинний характер роботи, постійне ускладнення змісту й форми самоосвіти. Принцип безперервності виявляється в трьох напрямках: теоретична підготовка за фахом, практичне удосконалення методів навчання й виховання учнів. Вивчення результатів свого психологічного впливу на учнів.

Комплексний підхід у доборі змісту й організації обраної теми по самоосвіті (крім методичних знань, вивчати інші галузі науки: педагогіку, психологію, фізіологію, культурологію, соціологію, дидактику). Комплексний підхід виявляється також у виборі форм і методів самоосвіти, в орієнтації на самостійність і активність педагога.

Індивідуальний характер самоосвіти як самої гнучкої форми одержання знань. Індивідуальний характер самоосвіти не виключає і колективних форм роботи. Гласність і наочність результатів самоосвітньої роботи в педагогічному колективі, школі, районі, області. Цим створюються умови, можливості для об'єктивного аналізу досягнень і недоліків у навчально-виховній роботі школи.

Створення в школі певних умов – стимулів звертання педагогів до нових наукових досягнень і фактами передового педагогічного досвіду. Цьому сприяє відвідування й аналіз відкритих уроків, демонстрація позакласної роботи з учнями, наробки етичних бесід.

Завершеність самоосвітньої роботи на кожному її етапі (участь у семінарах, інформація на засіданні м/о, кафедри, складання доповіді чи реферату, участь у педагогічних читаннях, науково-практичних конференціях).

Самоосвіта педагога буде продуктивною за наступних умов:

1. В процесі самоосвіти реалізується потреба особистості у власному розвитку;
2. Педагог уміє визначити свої сильні та слабкі сторони, володіє способами самопізнання та самоаналізу, є відкритим до змін;
3. Володіє розвинутою здатністю до рефлексії (діяльності особистості, що спрямована на усвідомлення власних дій, почуттів, аналіз цієї діяльності та формулювання висновків);
4. Програма професійного саморозвитку, самоосвіти містить у собі можливості дослідницької, пошукової, творчої діяльності;
5. Педагог є готовим до творчості;
6. Існує зв'язок особистісного та професійного розвитку і саморозвитку.

В системі внутрішкільного контролю передбачається самоосвітньою діяльністю три основні види контролю адміністрації:

Попередній контроль.

Він здійснюється на початку навчального року, коли педагоги готуються до нового навчального року й складають плани самоосвіти. Своєчасні поради та рекомендації адміністрації допоможуть педагогу реально відібрати питання для самостійного опрацювання, зосередити увагу на головних напрямках свого самовдосконалення. Провідний метод контролю – співбесіди з окремими вчителями та керівниками методичних об'єднань.

Поточний контроль.

Протягом навчального року аналізуються відвідані уроки, проведені виховні заходи, контрольні роботи тощо. Вивчається творча лабораторія педагога. Адміністрація допомагає осмислити та обґрунтувати вдалі моменти в роботі, а разом з тим – виявити недоліки в роботі, певні труднощі, проаналізувати причини їх появи. В.О.Сухомлинський писав: «На уроці я бачу перш за все, чим живе вчитель, що він читає, яке місце в його духовному житті займає книга, як він слідкує за досягненням культури». Отже, кваліфікована допомога, надана на підставі аналізу роботи вчителя, надихає його на цілеспрямовану творчу самоосвітню діяльність.

Підсумковий контроль.

Здійснюється наприкінці семестру чи навчального року. Частіше за все відбуваються у формі бесіди з педагогами. Бо, як говорив В.Сухомлинський «Далеко не кожен стане вченим, письменником, артистом, далеко не кожному судилося винайти порох або велосипед, але майстром своєї справи має стати кожен».

